

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Legyen meggyőződve, hogy míg maradékaim élnek, Önnek irántam tanúsított szívesességét, mint örökséget fogják tartani s az „Armenia” füzetit, mint családi szentséget fogják tisztelni. (Szongott Kristófhoz Buenos-Aires decz. 23. 1902. intézett leveleiből).

Czelz János
magyar tábornok.

SZAMOSÚJVÁR,

Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája
1905.

TARTALOM.

- A magyarok eredete és őslaka.* — Hetedik közlemény. — Irta Szongott Kristóf.
Az orientalisták nemzetközi kongresszusa Algirban. — Dr. Herrmann Antaltól.
Örmény levelek gyűjtése. — M. Gy.-tól.
Örmény témák az orientalisták hamburgi kongresszusán. — Dr. Herrmann Antaltól.
Örmény lapok szemléje. — Közli Sz. K.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

- Az örmények, mint az erdélyi magyar közművelődés tényezői.
A magyarországi örményekről és a szamosújvári örmény múzeumról.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

- A magyar kormány köszönő irata.
Régi örmény kéziratok.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

- A legmagasabb emberi lakás.
A pásztor hőmérője.
Egy igen nagy óra.

MI UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

- Örmények Egyiptomban.
Khánáneán Dániel alapítványa.
Örmény tanulók Konstantinápolyban.
A Vártán-féle vértanúság.
Az osztrák-magyar konzul.
Status-gyűlés.

Az „Armenia“ előfizetési ára egész évre 8 korona,
fél évre 4 korona, egyes füzet ára 80 fillér. ===

A MAGYAROK EREDETÉ ÉS ÖSLAKA.

Írta: SZONGOTT KRISTÓF.

(Hetedik közlemény.)

5. Fejezet. *Pogányok voltak-e az ősök mindnyájan a honfoglalás előtt?*

Még 1890-ben is ezt írta az ősokról a magyar történelem: A mi vallásukat illeti: bálványimádó pogányok voltak. Imádták a napot és holdat, az eget fénylő csillagaival együtt; tisztelték azonfelül a tűz, föld, víz és levegő szellemeit, szóval a természeti elemeket. Hittek jó és rossz szellemekben és tündérekben, kiket bálvány alakjában tiszteltek és a kiknek áldozatokat („áldomás“) hoztak. (Mangold Lajos, A magyarok története, 11. lap).

De tíz év múlva Sebestyén Gyula (A magyar nemzet története a mohácsi vészig, 20. lap) már ezt mondja: „Pogányok voltak még és bálványimádók; de meglátszik vallásukon, hogy az egyisteniség hite nem volt előttük ismeretlen“.

1901-ben pedig egy másik jeles történetíró még többet mond, midőn így ír: „Vallásuk nem volt bálványimádó pogányság, hanem a természet erőinek az elemeknek tisztelete. Tisztelték a tüzet, levegő-egyet, a vizet, földet; de egyedül azt imádták és istennek azt nevezték, ki az eget és földet teremtette.“ (Dr. Szádeczky Lajos, Magyarország története, I. rész, 26. lap.)

Én utóbbi derék tudósunk szerencsés gondolatát határozottabban és még világosabban így fejezem ki: a honfoglalás előtt az ősök egyik része, tehát a rokonok, a hunnok, ugorok... szóval a hun-szittya népek még pogányok voltak; ellenben a másik rész: a magyarok a keresztény vallást követték — még a honfoglalás előtt is. Szóljunk előbb a bálványimádó pogányokról.

Leo császár taktikája XVIII. fejezetének 42. pontjában ezen szavakat olvassuk: *Τὰ ἰῶν Τουρκῶν ἐθρη* a török nép. (L. Marczali H., A magyar történet kútfői, 14 lap.) De a görög *ἐθροσ, εος* szónak 2. jelentése: gentili pagani, *ἑθνωσ*.

(L. Ázárián görög, olasz, örmény, török szótár, 245, lap). — A „gentilis, e“ (gens) szó alatt pedig Márton József (Lexicon trilingve, pars prima, 1237. lap) ezeket is mondja: „Romani extraneas nationes vocabant gentes vel gentiles. Hinc et christiani Scriptores veri Dei ignaros vocant: Gentiles: pogányok, die Heiden.“ E szerint a „turk“-ok pogányok voltak.

A bálványozó, bálványimádó (Götzendiener) latinul cultor idoli-nak vagy idololatra-nak (ebből idololatria: bálványimádás), perzsául fereszt-nek (paraszt) nevezetik. A török a „pogány“-t evvel a két perzsa szóval „büth-fereszt“ fejezi ki (L. Bozádsián, Török-örmény szótár 691. és 833. lap). A p o g á n y (der Heide, der Unchrist. Balagi, Magyar-német szótár, 519. lap) szó pedig a latin paganus, a, um-ból (pagus, i: falu) lett. És most, ha felnyitjuk a latin szótárt, a pagus, i; paganus, i és paganus, a, um alatt ezeket találjuk: pagus, i falu; apud poetas: falusiak, falusi lakósok. Paganus, i (pagus) falusi ember, paraszt, ein Landmann, Bauer. Cicero, 2.) a ki nem katona, der kein Soldat ist. Livius. 3) pogány, ein Heide. Tertulian. — Paganus, a, um, faluba való, falusi, mezei, parasztos, paraszt; die Dörfer betreffend, dahin gehörig, da befindlich, ländlich, bauerisch. 2) e. gr. peculium. Cod. Theod. nem katonai, polgári; unsoldatisch, bürgerlich. 3. Trop. tudatlan, ungelehrt. Plin. Ep. (Márton József Lexicon turilingue, 430. és 431. lap). Tehát falun laktak (ezen idézetek szerint is) a parasztlakók (pogányok), aztán nem katonáskodtak (mert a földet művelték) és tudatlanok (írástudatlanok) voltak.

Ellenben az urbanus (urb): 1) nem paraszt, nem pogány, hanem egy igaz Istent hívő, tehát keresztény, 2) katona; 3) művelt, tehát írástudó. És mivel Vergilius szerint urbs i. d. incolae urbis: következik, hogy azok, kik városokban laktak (urbanus homo — Cicero szerint — udvari, módos, jeles magaviseletű, magakedveltető; 2. ékes beszédű [ékesen pedig csak az beszél, aki tanult]; 3. elmés [Horác]) keresztények és írástudók voltak.

A magyarok pedig még a beköltözés előtt keresztények voltak; mert ha keresztények a szülők (pedig

nemcsak az örmények, kik a kereszténységet mindjárt Krisztus mennybemenetele után az első században vették fel és kiknek nyelve Kr. után az V. században a virágzás fénykorát érte el, — hanem a görög-latin eredetű básziliusok is — mint előbb láttuk — keresztények voltak; (mert különben Herákliusz császár, ki a legbuzgóbb katolikus fejedelmek közé tartozott [Keresztfelmagasztalása] nem tűrt volna udvarában és maga körül még gyöngé katolikust sem, annál kevésbbé pogányt), akkor keresztények a gyermekek is: tehát a magyarok is . . .

6. *Fejezet. A magyarok még a honfoglalás előtt keresztények és írástudók voltak.*

Az előző (I.) cikkely 14. fejezetében már szólottam arról, hogy országunkat a honfoglalás után nem hívták Magyarországnak, hanem az még egy ideig a régi nevét („Pannonia“) viselte, mely nevet aztán a „Turkia“ név kiszorította a használatból.

Arról is tettem említést, hogy a magyarok már Etelközben keresztények voltak; ellenben rokonaik: a hún-skytha néptörzsek, habár ismerték a keresztény vallás hitcikkelyeit,*) mint pogányok jöttek be a keresztény magyarok társaságában, részint mint szövetségesek, részint mint zsoldosok és szolgák és csak a honfoglalás után bizonyos idő múlva (Szt-István) vették fel a kereszténységet...

Pannoniában a honfoglalás előtt is voltak keresztények, de templomaikat a most bejött és a szlávokkal egyesült hunn-skythák mind lerombolták. Erről tanuskodnak Theotmar salzburgi érseknek IX. János pápához írott levelének következő szavai: „Ipsi (sclavi) Ungarorum non modicum multitudine ad se sumpserunt et more eorum

---

*) „Nem volt előttük új az egy Isten hite; hiszen sokat jártak a keresztények közt, meg alattvalóik, rabszolgáik közt is sok keresztény volt“. Varga Ottó, A magyarok története, Budapest 1900. 28. lap.

„Meglátszik vallásukon, hogy az egyisteniség hite nem volt előttük ismeretlen“. Sebestyén Gyula, A magyar nemzet története, Budapest, 1900. 20. lap.

capita suorum pseudo-christianorum penitus detonderunt et super nostros christianos immiserunt, atque ipsi supervenerunt, et alios captivos duxerunt, alios occiderunt, alios pessima carcerum fame ac siti perdidierunt, innumeros vero exilio deputaverunt, et nobiles viros ac honestas mulieres in servitium redegerunt. Ecclesias dei incenderunt, et omnia aedificia deleverunt, ita ut in tota Pannonia, nostra maxima provincia tantum una non appareat ecclesia, prout episcopi a vobis destinati, si fateri velint, enarrare possunt, quantos dies transierunt et totam terram desolatam viderunt“. (Marczali, A magyar történet kútfői, 24—25. lap).

Csak a magyarok püspökét nem bántották a kereszténység itt említett üldözői; 953-ban Hierotheos volt a magyar püspök neve. (L. Marczali H., A magyar történet kútfői, 4. lap, hol a 7-ik sorban ez olvasható: „Hierotheos, Turkia püspöke“).

Azonban ezen kívül még egy bizonyítékot hozhatok fel, mely szintén azt mutatja, hogy a magyarok még a honfoglalás előtt keresztények voltak. És ezt a bizonyítékot Piligrin, passauai püspök szolgáltatta, ki 974-ben VI. Benedek pápához intézett levelében a többek közt ezt is mondja: „Neophyta¹⁾ Ungrorum gens“: a magyaroknak új-keresztényekből álló nemzetsége. (L. Marczali H., A magyar történet kútfői, 57. lap). És miért használta mondott levelében Piligrin a ‚neophyta‘ és nem a ‚convertita‘ szót? Holott theologiai értelemben conversio, megtérés, die Bekehrung; conversus: megtért bekehrt és convertio: (9. jelentése szerint) megtéríteni, bekehren, se convertere: megtérni, sich bekehren. Theol.²⁾ Azért használta, mert a „neophyta“³⁾

¹⁾ Neophytus, i, új-keresztények, neue Christen. (L. Márton József, Lexicon trilingue, első rész, 229. lap).

²⁾ L. Márton József, Lexicon trilingue, első rész, 660. és 661. lap. — Marczalinál is (A magyar történet kútfői, 3. alatt a második sorban, ez áll: „C o n v e r s i o Bagvariorum et Carantanorum“.)

³⁾ Egy kis nyelvtani hibát követett el maga a püspök is, ki a szóban levő szót melléknévnek nézte (neophytus, a, um) holott főnév (neophytus, i), mely csak a többes számban (Tertulián-nál) bír ezzel a jelentéssel: új-keresztények. (L. Márton J. II. rész, 223. l).

szóval ki akarta fejezni azt, hogy a most megtért és vallásilag is már a magyarokkal egyesült hun-skytha néptörzsen kívül még voltak Turkiában (Magyarország) régi keresztények is: a magyarok, kik még a külföldön Krisztus egyedül üdvözítő hitét vallották... és ezt a hitet behozták magukkal az új hazába is (Pannonia—Turkia)...

Most szóljunk egy-két szót arról is, hogy tudtak-e a magyarok a honfoglalás előtt írni-olvasni?

A történelem-írók ezen igen érdekes kérdést eddig szóvá nem tették, hanem hallgatagon surrantak el ezen nagyon fontos kérdés mellett. Tudtommal csak Szádeczky Lajos dr. képez kivételt, ki „Magyarország története“ (I. rész, Budapest, 1901. 26. lap) czimű művében ezeket mondja: „Az írás ismeretét magukkal hozták ázsiai őshazájokból, a hol olyforma írásjeleik voltak, mint a minő a székelyek közt még sokáig divott; bár a keresztény vallással bejött latin írás az ősi hun-scitha írást a használatból kiszorította.“

Habár Tar Mihály uram egy pár évvel ezelőtt nem tudta igazolni a hozzája küldött bizottság előtt azt, hogy a „rovás“-írás az őskről szállott át az unokákra: mégis határozottan e kettőt állítom.

1. Állítom először azt, hogy a magyarok, kik — miként már ismételtlen is mondtam — básziliusoktól (görög-latin) és örményektől származtak, tudtak írni és olvasni görögül, latinul és örményül (ezt a hármat bizonyosan tudták, de tudhattak más nyelven is!) és kellő műveltséggel bírtak; iskolázottak voltak valamint a férfiak, úgy a nők is.

2. A rokonok közül sokan ismerték a „rovás“-írást.

Azért használtam előbb az „állítom“ szó előtt ezt a kifejezést, 'határozottan'; mert két állításom egyike sem szorúl bebizonyításra. Nem, mert a második állítás igazságáról tanuskodik a derék Szádeczky Lajos dr., az első állítás helyességét pedig az általános történelem igazolja, mely világosan, érthetően mondja, hogy Heráklusz császár udvari emberei, rokonai, legfőbb hivatalnokai... és a velök egyesült igen előkelő, művelt örmények tudtak írni és olvasni...

Ezek szerint nemcsak a magyarok nem voltak irástudatlanok, *) de sőt a rokonok közül is többen ismerték a „rovás“-írást.

7. Fejezet. „A magyarok Istene“.

Mangold Lajos. „A pogány magyarok műveltsége és vallása“ cím alatt történelmi munkájában egy helyütt ezeket mondja: „Az egyik főistenségnek ‚Terem‘, egy másiknak ‚Eleve‘, másként ‚a magyarok istene‘ volt a neve.“ (L. A magyarok története, ötödik, javított kiadás, Budapest, 1890. 11. lap).

Mielőtt kimutatnám azt, hogy a második állítás („A másik főistenségnek ‚Eleve‘, másként ‚a magyarok istene‘ volt a neve“) — szerény véleményem szerint — ellenkezik a valósággal, előbb közre adok itt két jelentékeny író művéből két nagyon nevezetes helyet.

A kozárok közt — mondja Pauler Gyula — 860-ban Konstantin a ‚philosophus‘ hatással hirdette a kereszténységet. A khagán és első tanácsadója — a bég — szívesen hallgatták s a philosophus kettejükre mutatott, mikor a zsidók ellene veték, hogy fogadhatna méhébe és szülhetne Istent asszony? „Hát a bég nem fogadhatja hajlékába a khagánt?“ „Isten leverte a zsidók gögjét és benneteket,“ mondá a bég mohamedán barátjainak, „jó lesz megkeresztelkedni minél előbb, mert a ki megmarad zsidónak, saracennek, azt hamarosan megöli a népünk.“ De Konstantin sikere valójában nem volt oly fényes, mint a minőnek látszott. Megkeresztelkedett vagy kétszáz pogány. A khagán levélben ígéré a ‚római‘ (bizanczi) császárnak, hogy egész népe, maga is meg fog keresztelkedni! Konstantin megelégedetten haza ment, jutalmul nem kérvén egyebet, minthogy a kozárok bocsássák szabadon bizanczi foglyaikat, — el is bocsátottak mindössze kétszázat, de a tömeges megtérés, megkeresztelkedés nem következett be... ¹⁾

*) Irástudatlan, ungelehrt, der weder lesen, noch schreiben kann. Ballagi, Magyar-német szótár, 297. lap.

¹⁾ Pauler Gyula, A magyar nemzet története Szent-Istvánig, Budapest, 1900. 21. lap.

Az Árpáddal bejött néptörzsek egyike pedig kozárkabar volt, miből következik, hogy ezek között is lehetett bár néhány keresztény, de lehetett még a többi rokon néptörzsek (hunn-szittyák) között is, mely állításnak valószínűséget kölcsönöz a következő fontos idézet.

Bizánti Faust, örmény történetíró ifj. Szent-Gergelynek, Albania, Iberia és Kaukasia apostolának térítői fáradozásáról szólván, elbeszélését így folytatja:

„Miután Gergely azon országoknak (Albania, Iberia) nagy részben úján alkotott egyházait elrendezte, elment a massageták*) táborába, hogy Isten igéjét ott is hirdesse. A massageták királya Sanesán vala az Arsacidák nemzetiségéből; mert tudnunk kell — mondja tovább az író — hogy az örmények és massageták királyai vérrokonok és azonagy Arsacida nemzetségből származnak. Gergely tehát a massageták királyának, a számos hún hadak fejedelmének jelenlétében hirdetni kezdé népének Krisztus evangéliumát. Figyelemmel hallgatták egyelőre a hunnok a szent férfiú prédikálását, sőt némi hajlandóságot is nyilvánítottak az új tan elfogadására; azonban részletesebben tudakozódván tőle a keresztény vallás iránt: a hogy megtudták, hogy Krisztus religiója tiltja a rablást, rendkívül felindultak és egyhangon felkiáltottak, mondván: „Abból e szerint nem lesz semmi, hogy mi keresztények legyünk, mi nem mondunk le szokott életmódunkról és rabolni ezután is fogunk, különben hogy is tudnánk élni ily nagy számmal.“ Eleget igyekezett Gergely csillapítani ingerültségüket, de hasztalan, szavai hatás nélkül hangzottak el és az ingerültség nőttön nőtt. „Ez az ember — mondának — hozzánk jött, hogy minket lefegyvereztessen és egyetlen életmódunktól megfoszszon, ha hiszünk szavainak és keresztények leszünk. Le kell mondanunk ősi szokásainkról és jórendén még lóra sem ülhetünk. Ugy, de aztán miképpen élünk? Ez nem egyéb — higyjétek! — hanem az örmény király álnoksága, ki ezen embert azért küldötte hozzánk, hogy minket vallására térítvén, országát jövőre becsapásainktól

*) A kaukasiai hún névvel egykorú és egyértelmű a massageta nevezet, mit az örmény föld- és történelemírók gyakran felszerínek. Lukácsi Kr., A magyarok őselei, II. rész, 114. lap.

és dulásainktól megóvja. Jertek azért is öljük meg, aztán üljünk lóra, menjünk Örményországba és raboljunk.‘ A király engedve táborra kivánságának, délczeg lovat hozata és Gergelyt ennek farkához köttetvén, az éjszaki tenger (Káspi-tenger) partján a ‚Vadon‘ mezején — táborra látára — szétszaggattatá. Így végezték ki a h u n n o k Krisztus hiv szolgáját, a még fiatal Gergelyt az életből 342-ben Kr. után. (Byzanti Faust, Örmények története. L. Lukácsi Kristóf, A magyarok őselei, második rész, 115. lap).

Nem tudjuk — mert erre nézve nem áll semmiféle adat rendelkezésünk alatt — határozottan megmondani azt, hogy valósággal volt-e a honfoglaló keresztény magyarokkal bejött p o g á n y néptörzsek között bár néhány keresztény, vagy nem? De az itt közölt két nagyon nevezetes hely kétségtelenül tanúsítja, bizonyítja azt, hogy valamint a kozárok, úgy a hun-szittya néptörzsek érintkeztek keresztény hittérítőkkal és hallgattak keresztény prédikációt . . . De szólhattak a szolgákhoz uraik: a keresztény magyarok is elégszer az egyedül üdvözítő keresztény vallás előnyeiről, fönségéről . . . Ezek szerint a keresztény magyarok pogány szolgáinak is volt fogalmuk a mi Istenünkről, a mindenható, igaz Istenről, ennek teremtő erejéről, hatalmáról és tökéletességeiről. Azért minden ünnepélyes vagy más nevezetes alkalommal már nem hívták bizonyoságul („bizony isten“ Gott ist mein Zeuge!) régi isteneiket: ‚Terem‘-istenséget, mely nem tudott teremteni, ‚Eleve‘-istent, melyről eleve (in Voraus) meg voltak győződve, hogy sem a jót nem tudja megjutalmazni, sem a gonoszt megbüntetni, hanem keresztény uraik, gazdáiknak, a magyaroknak igazságos Istenét: „a magyarok Istenét.“

Ez a kifejezés tehát: „A magyarok Istene,“ kettőt bizonyít. Bizonyítja először azt, hogy midőn e szólam használata szokásba jött, a magyarok szolgálói már tudták, hogy tehetetlen isteneikkel szemben csak uraiknak: a magyaroknak Istene, a hatalmas, jutalmazó Isten. Másodszer arról tesz tanúságot, hogy a szóban levő szólam keletkezésének idejében azt egyedül csak a szolgák használták. Az urak: a magyarok csak akkor éltek vele, midőn fel akarták tüntetni az összehasonlíthatlan különbséget,

mely létezett az ök Istene: az igaz Isten és pogány szolgálók tehetetlen, képzelt istenei között. Általánosan csak Szent-István után, midőn e hazában a különböző néptörzsek egy nemzetté alakultak és a pogányok áttértek a kereszténységre, kezdték használni a mondott szép szólamot: „Magyarok Istene.“ („A magyarok Istenére esküszünk, hogy többé rabok nem leszünk“. Petőfi).

8. Fejezet. Nyelvi anyag.

Nem egy-két görög és latin s több százra menő örömeny szót jegyeztem már össze, melyek már előbb nyilvánított állításom helyességét igazolják. De ezen szókat hátrább akkor fogom közzétenni, midőn majd a „magyar nyelv“-ről szólok.

9. Fejezet. Nyelvtani alakok.

De nemcsak nyelvi sok anyagot, elemet, hanem nyelvtani alakokat is vett át bőven a magyar, szülei klasszikus nyelveiből. Ezekről is később — a mondott helyen — lesz szó.

10. Fejezet. Magyar ábéczerend.

A magyar ábéczerend egészen az említett három nyelv ábéczerendjének mintájára készült. Erről is majd a maga helyén — mert ezt kívánja munkám felosztása — emlékszem meg.

A nemes magyar és a nemtelen ¹⁾ rokon.

A magyarokból, kik mindnyájan szabadok (Ελεύθερον ἔστι τοῦτο τό ἔθνος: szabad az egész nép. L. Leo császár taktikája XVIII. fejezetének 44. pontját. Marczali H., A magyar történet kútfoi 15. lap) voltak, lettek itt e hazában a köznemesek és főnemesek (bárok, grófok és hercegek); ellenben a rokonokból: a hun-szittya néptörzsekből keletkezett a köznép, mely a kereszténység felvétele után

¹⁾ Nem nemes: unedel, unadelig, ignobilis.

(Szent-István) lassanként beleolvadt a magyarságba és a nemesekkel együtt képezte a dicső magyar nemzetet.

„Mindenikök egyenlő jogú és egyformán szabad volt; csak gyávaság vagy főbenjáró bűn miatt veszthette szabadságát és jutott szolgai állapotra.“¹⁾

A ‚szabad‘²⁾ fogalmát az örmény evvel a szóval: ‚ázád‘ (*ազադ*) fejezi ki; az örmény ‚ázád‘ szó jelentése pedig a latinban nemcsak liber, a, um, hanem generosus, a, um, és nobilis, e is. (L. Örmény akadémiai szótár, I. rész, 4. lap). Ha most felnyitom Márton József szótárát (Lexicon trilingue, latino-hungarico-germanicum, pars prima, Viennae Austriae, 1818), az 1255 lapon azt látom, hogy a ‚generosus‘ szónak első jelentése: nemes, főnemből, jeles nemzettségből származott; edel, von edler, vornehmer Geburt. (Cic. Iuvenis generosi sanguinis, Lucan. nemes vérből származott, ein Jüngling von adelichem Stamme). — Ugyancsak Márton József szerint (L. idézett szótár, II. rész, 253. lapját) a ‚nobilis, e‘ szó 4-ik jelentése ez: e. gr. homo nobilis, Cic. nemes, főrendű, előkelő születésű; edel, adelig, von adeliger oder vornehmer Geburt.

Ezen megczáfolhatlan bizonyítás szerint tehát minden magyar és így a magyar faj minden egyede még a honfoglalás előtt szabad és nemes volt.

III. Cikkely. Kormányforma.

1. Fejezet. A nemzetségek.

Lebediában az ősök és a magyarok rokonai nem verődtek össze egy néppé; hanem szövetségben ugyan, de külön nemzetségekként éltek.

De mielőtt megjegyzéseket tennék néhány nemzetség-névre, jöjjünk előbb tisztába azzal, hogy tulajdonképen

¹⁾ Mangold, A magyarok története, Budapest, 1890, 10—11. lap.

²⁾ Ezt a két szót: ‚szabad ember‘ az örmény egy szóval így fejezi ki ‚aszdán‘ (*ասզան*; ebből az örmény szóból csinálta a tatár: uszthun, a perzsa: uszthán, ászithán, ászitháne [királyi, szabad, királyi ajtó, királyszékes város] szavát). Ha az örmény ‚aszdán‘ szónak mindkét tagját visszafelé olvassuk, előáll (szanád) a magyar ‚szabad‘ szó.

hány nemzetségünk volt; mert Konstantinos nyolczról tesz említést, míg a magyar történelem csak hetet sorol fel, midőn ezt mondja:

„A nép hét törzsre, vagyis székre, hadra, — nevek szerint: Nyék, Megyer, ma magyar(?), Gyarmat, Tarján Jenő; Kara, ma talán Kér és Kaza, ma Keszi (volt felosztva); a székek nemekre, ágakra oszlottak“. (Pauler, A magyar nemzet története, 9. lap).

Az igaz, hogy maga császári írónk művének 38. fejezetében ezt mondja: „A turkok... hét törzsből állottak“ (dr. Marczali H., A magyar történet kútfőinek kézikönyve, 47—48. lap); de hátrább az idézett munka 50. lapján a 40. fejezetet így kezdi Konstantinos: „Az első a kabaroknak a kozároktól elszakadt nemzetsége, a második a Neké, harmadik a Megeré, a negyedik a Kurtügermat, az ötödik a Tarján, a hatodik a Genákh, hetedik a Káré, a nyolczadik a Kászé nemzetség“. (Dr. Marczali, 50. lap. 40. fejezet). Azonban a két hely között nincs ellenmondás; mert megmondja világosan, hogy előbb „hét törzsből állottak“ a turkok, de később még egygyel, a „kabaroknak a kozároktól elszakadt nemzetség“-ével megszaporodtak és így lett a hét nemzetségből nyolcz. Össze kell tehát vetnünk Konstantinosnak mindkét helyét; a 38. fejezetben „hét“ törzsről szól, de itt a törzsek neveit nem említi fel; míg a 40. fejezet már „nyolcz“ nemzetségről szól és „hét“ nemzetségnevet fel is sorol. Kérdi tehát a szives olvasó, hogy: „Ha csakugyan nyolcz nemzetségből állottak később a megszaporodott turkok, Konstantinos miért nem nevezi meg a nyolczadik, illetőleg az elsőnek a nevét is?“ Mire én: — Megnevezte a 38. fejezetben, mindjárt az idézet után következő sorban, a hol így szól: „Voltak vajdáik, kik közt az említett Lebediás volt az első“ (dr. Marczali, 48. lap, felülről a 3. 4. és 5-ik sor). Legfőlebb annyit vethetünk Konstantinosnak szemére, hogy, mért nem fogalmazta drága munkája 40. fejezetének elejét így: „Első a Lebediás nemzetség; második a kabaroknak a kozároktól elszakadt nemzetsége, melynek neve a Neké; harmadik a Megeré...“ (és így tovább). Ezt a hibát tehát a magyar történelemben helyre kell ütnünk és

a kérdéses helyet vagy így kell fogalmaznunk: „A turkok előbb hét, később nyolcz nemzetségből állottak“; vagy csak ennyit írjunk történelmünkbe: „A turkok nyolcz nemzetségből állottak“.

Ezek után beszéljünk sorban a nyolcz nemzetség-nevről. Lebediás nevről már szólottam. (L. Szongott Kr. „Magyarok eredete“ 20. lap. 3. fejezet); azért itt a sor előbb a második nemzetség nevére: a Neké-re kerül; de mielőtt elmondanám azt, hogy melyik nyelvhez tartozik ez a szó: „Neké“ és mi a jelentése, idézek egy pár sort a történelemből: „A kozárok mindig egy nemzetségből választották a khágánt s a trónra ültettek, ha más nem volt, még olyat is, a ki már egészen alacsony sorsra jutott, teszem: a piaczon kenyeret árult, csak zsidó vallásúnak kellett már ekkor lennie.“ (Pauler, A magyar nemzet története, 24. lap).

Ha tehát a kozár-kabarok khágánjának „zsidó vallásúnak kellett lennie“, neve is lehetett zsidó: nekhe(la) pedig zsidó szó; jelentése: völgy, vagy esőtől megáradni szokott sebes patak (torrens), a hallgatókat magával elragadó beszéd (L. Mekhithár, szótár, 175. lap). A második nemzetségnek: a kabarak nemzetségének neve ezek szerint nem Nyék, hanem Neké (Νεκί).

Szó nélkül elfogadom, hogy a harmadik nemzetségnek neve (Μεγέθη) Megyer, a negyediké (Κουρογερματων) Kürt-Gyarmat, az ötödiké (Ταρτίαν) Tarján; de a hatodiknál már kérdem, hogy hol az az alapos nyelvtudós, ki a Γενάχ alakú szóban Jenő magyar szót tud látni? Pedig a történelemben így fordul elő (Pauler, A magyar nemzet történelme, 9. lap). Csekélységem legalább úgy tudja, hogy a Jenő keresztnevet, újabb idöben az Eugen (Εὐγενής jól született, wohlgebohren) görög szöböl csinálták elég helytelenül (kihagyták elől az Eu-t és a gen-hez hátul ragasztottak ő betüt így Genő, Jenő). Konstantinos idejében még nem volt használatos a magyar Jenő szó. Ez új keletű szó! — A Genákh szó az örmény *ἡβουακρηδ* (génákardz: vivificus, felelevenítő, éltető) szónak rövidebb alakja. (L. Örmény akadémiai szótár, I. rész, 1085. lap). Ugyanis a genák(ordz) végéről kihagytak három betüt és előállott a

Genák (Salvator) nemzetség-név. (Olyan család, mely „Éltető“ nevet visel, mai napság is van a hazánkban!)

Habár két Kara nevezetű helység is van e hazában (pl. Kolozs-Kara), azért a Kára (Καρή) nemzetségnév ugor-török nevét (mert kára török szó, jelentése: fekete, sötét, barna) a Konstantinos által megörökített örmény „Szevartoi-Ászfáltoi — ugor-török fordításának tartom. Szévarti nevezetű család valamint a multban volt Örményországban, úgy jelenben is van. (L. Örmény akadémiai szótár, II. rész, 711. lap. E helyen ez olvasható: *uññu unšup*, ánun dohmi: családnév). E családnév a hazai örmények közt négy-féle alakban maradt fenn: Szév (Szev-Mitko. L. Szongott K., A magyarhoni örmény családok genealogiája, 166. lap); Nyegrucz (L. a mondott munka 137. lapját); Áffumi (L. az idézett munka 12. lapját) és Fekete (L. itt említett genealogiám 65. lapját). De a „Kará“ alakot is még mai napság is használják az örmények családnév gyanánt. Kára-Murzá ismert örmény zeneszerző, híres zenekarával meglátogatván egy pár évvel ezelőtt a legjelentékenyebb ázsiai örmény helységeket, rendezett hangversenyeivel dicsőséget szerzett az örmény névnek. — Ezek szerint Kára örmény eredetű törzsfő volt, kinek örmény nevérol neveztek el az összes nemzetségek „Szevartoi“-Ászfáltoi — néven.

Még az utolsó törzsfő (Καση) nevére teszek megjegyzést. Mivel a hazai örmények között még ma is van Kasza nevű örmény család*), merem állítani, hogy a Kásze (Kasza, Kosza) törzsfő szintén örmény volt. Ugyanis *qou* (kosz) örmény szó, jelentése: szikkadt, száraz, kopár, siccus, aridus (L. Örmény akadémiai szótár I. rész, 588. lad); a kosz szóból a hozzáadásával (Konstantinosnál η) lett Koszá, Kasza, Kaza. A Kosza örmény család egyik ága nevét Kopár névre magyarosította. (L. Szongott K., A magyarhoni örmény családok genealogiája, 105. lap). — Kásze törzsfő tehát örmény és Árpádnak rokona volt. És most nyissuk fel a magyar történelmet.

*) L. Szongott K., A magyarhoni örmény családok genealogiája, Kasza 92. lap, Kosza 101. lap.

Imre herceg, Szent-Istvánnak fia még zsenge korban halt el... Ekkor Árpád nemzetségéből már csak négyen éltek. Ezek közül Béla, Endre és Levente (Szár Lászlónak fiai) még fiatalok lehettek; Vazul pedig, a király nagybátyjának, Mihálynak gyermeke, igen könnyelmű életet élt.“ (Mangold Lajos, A magyarok története, 24. lap).

És ez a Szár (a szár[az] magyar szónak rövidített alakja) László az örmény Kasza, (mely örmény szónak, mint feljebb bebizonyítottam, jelentése száraz, kopár családjából, mely család a nyolcz néptörzs egyikének adott nevet, — származott... Szár László két első fiából idővel koronás magyar király lett. Ime tehát ez a két örmény család: Kopár, Kasza az Árpádokkal rokonságban áll!

Az első czikkely 3. fejezete és a jelen (1) fejezet még arról is tesz hangos tanúságot, hogy a nevezett nyolcz nemzetség közül ez a négy: Lebediás, Genákh, Kara, Kasza — örményekből állott.

2. Fejezet. A néptörzsek fejei, vagyis a vajdák.

„A törzsek vajdái: Álmos, Elöd, Ond, Kond, Tas, Huba és Töhötöm“. (Sebestyén Gyula, A magyar nemzet története, 6. lap). Pedig, ha nyolcz a nemzetségek száma, akkor nyolcz vajdának is kellett lennie. Nyolcz is volt: Lebediás volt az első; de erről nem szól a magyar történelem; pedig Konstantinos nevezett munkájának 48. lapján, a 21. sorban meg is nevezi a kihagyott vajdát („A másik rész nyugot felé ment lakni vajdájával és fővezérével, Lebediással az Atelkuzunak nevezett tartományba“. (Lebediás tehát vajda és fővezér is volt. Szerk.). Ugyanazon fejezet 23. 24 és 25. sorában pedig ez olvasható: „Khazaria fejedelme felszólította a turkokat, hogy küldjék hozzá hajón első vajdájukat. A mint Lebediás Khazaria khaganjához érkezett...“ Itt nem csak az van mondva, hogy Lebediás: vajda, hanem az is, hogy ő a turkoknak első vajdája. (L. Dr. Marczali, A magyar történet kútfőinek kézikönyve, 48. lap)... Mivel én már

beszéltem előbb (6. fejezet) Lebediásról, általmegyek a második vajda¹⁾ nevére.

Olyan helytelen eljárást követett el az, ki a Σαλμωνθζη (ilyen alakban fordul elő Konstantinosnál. L. dr. Marczali, 36. lap, 6. sor) szóból „Álmos“-t csinált, mint az, a ki Alexander-ből Sándort, vagy Prisca-ból Piroskát faragott. Zichy Jenő gróf, a Szálmuthze szónak jelentését az örmény nyelvben keresi; de én örmény létemre az örményben — a mondott szóra nézve — nem kaptam biztos tájékozást. Azonban ott van a törökben a ‚zalemeth‘ (arab kölcsönszó), melynek jelentése Bozádsián török-örmény szótáríró szerint („Párarán dádsgeren-hájeren“, 118. lap): könyörtelen, keményszivű (az ellenséggel szemben), bátor, félelmetlen (félelmithetlen, audax corde), lecsendesítő (ha nemzetségének ágai közt perpatvar, egyeneltenség támadt). Mivel a törökben az sz, az s-sel és z-zel cserélődik, véleményem szerint a második vajdának görög betűkkel Σαλμωνθ-nak irt neve, a török zalemeth szóból, mely szónak jelentése ki is fejezi ennek a vajdának jellemét, — vette eredetét. (Zálemeth=zalmeth, szalmeth, szalmuth).

Előd (Eleud) magyar szó.

Ont(ond) ered az örmény unt (*nūq*) szóból, melynek jelentése: semen, mag, nem, nemzetség, vér. (L. Örmény akadémiai szótár, II. rész, 550. lap; a semen szó jelentésére nézve pedig I. Márton József, Lexicon trilingue, II. rész, 1177. lap, pl. regio semine orta Liv. királyi nemből vagy vérből származott). — Az 1672-ben bejött örmények között is volt egy ‚Gud‘ nevű örmény család. A gud erdélyi örmény tájszó, melynek jelentése szintén mag. Valószínű, hogy a gud, az unt örmény szónak elferdített alakja. (L. Szongott K., A magyarhoni örmény családok genealogiája, 77. lap).

¹⁾ Az, hogy Lebediás volt az első vajda és Álmos a második, a következő idézetből is világosan látszik: „Jóbb lesz — mondja Lebediás a khazárok khagánjának — az utánam való vajda Szalmucsész...“ (L. Dr. Marczali, 38. fejezet, 48. lap, alulról a második sor).

Kond, az örmény „kunt” szónak egy másik alakja. Kunt (*quntun*) jelentése: testőrző sereg, gárda, cohors; udvar, nép, sokaság. Ez a család Örményországban „Kêntunikh” nevet és fejedelmi méltóságot viselt (Kênt, kunt, Kond = testőrző sereg és unikh örmény szóból = bir valamivel; Kêntunikh: a gárdisták feje). A Kêntunikh híres örmény családról többet olvashat a szives olvasó Khácsuni Mánuel örmény régiségtanában (Hênáchoszuthiun Hájászdáni) a 124—125. lapon. Ennek az örmény családnak Magyarországra szakadt ága, ezt a nevet viselte: „Hálka”, mely szó az Örmény akadémiai szótár (I. rész, 581. lap) tanuskodása szerint a „kunt” örmény szónak török fordítása. (L. Szongott K., A magyarhoni örmény családok genealogiája, 80. lap).

A tásszá szót a zsidó így írja: kászáh, ennek pedig nominativusa kász; tehát tás(sza) = kész. A tassza (rövidebb alakja tas, tasz; ebből Tas) jelentése: zivatar, fürgeteg. (L. Mechithár szótárának [a Szentírásban előforduló tulajdonnevekről örményül írt szótár] 71. lapját). T a s volt az a zsidó, ki Salamon király szolgáinak fejedelme volt. (I. Ezer. 5. 34.). Ebből a családból származott a magyar történelemben szereplő T a s is! Ez volt a kazárok vajdája?

Én a Huba vajda nevét az örmény hub (*inua*) szóból származtatom, melynek jelentése: szomszéd, határos, legközelebb való atyafi, proximus, finitimus. (L. Örmény akadémiai szótár, II. rész, 124. lap).

Hát a Tuhutum (Töhötöm) a török (arab kölcsönszó) thujuth (thuhuth) szóból, melynek jelentése erőszak, zordonság (L. Bozádsián, török-örmény szótár 249. lap) — származik?

Az itt mondottak szerint tehát a nyolcz vajda közül három (Álmos, Előd, Tuhutum) magyar, négy (Lebediás, Ond, Kond és Huba) örmény és Tas, Mózes-vallású, héber nevű kabar.

3. Fejezet. Árpád fejedelem.

Bíborban született Konstantin többször idézett munkájának („De administrando imperio”) 38. fejezetében a

többek között ezt mondja: „Háború támadván a turkok és az akkor Kangarnak nevezett besenyők között (a magyarok rokonai még Lebediában vannak. Sz. K.), a turkok tábora megveretett és két részre oszlott. Az egyik rész keletnek ment lakni, a perzsa részek felé és ezeket mai napig a turkok régi nevén Szábártóiászfaloinak nevezik. A másik rész pedig nyugot felé ment lakni vajdájával és fővezérével Lebediással, az Átelkuzunak nevezett tartományba, a hol most a besenyők népe lakik. Rövid idő múlva Khazaria fejedelme, a khágán felszólította a turkokat, (hogy) küldjék hozzá hajón első vajdájukat. A mint Lebediás Khazaria khágánjához érkezett, megkérdezte tőle: miért hívta? A khágán azt válaszolta: azért hivattalak, hogy te nemes, vitéz bölcs létedre, mint a turkok közt az első, fejedelme légy népednek, nekem pedig engedelmeskedjél. Emez pedig így felelt: nagyra veszem irántam való kegyedet és hajlandóságodat; de mivel az ilyen uralomra képes nem vagyok, szavadat nem fogadhatom. Jobb lesz az utánam való vajda Szalmucesz, kinek van fia is, Árpád nevű. Vagy Szalmucesz, vagy az ő fia Árpád legyen a fejedelem és függjön tőled. A khágánnak tetszett ez a beszéd és mindjárt küldött vele embereket a turkokhoz. A mint ezek aztán a turkokkal tanácskoztak, a turkok úgy itélték, hogy jobb lesz Árpádot megtenni fejedelmöknek, mint atyját Szalmuceszt... Meg is tették fejedelmöknek.“ (Dr. Marczali, A magyar történet kútfőinek kézikönyve, 38. fejezet, 48—49. lap).

Ez hiteles történelem; mert az első kútfőből van merítve! Azonban Árpád nevére vonatkozólag mondok valamit, a mi ugyan nem hiteles (de azért érdekes), mert már csak a hagyományból veszem azt át. — A hazai örmény mai napság is váltig mondogatja, hogy Árpádnak neve örmény... És az örmény hagyomány így beszéli el a dolgot: „Küldött jött az ellenségtől (ekkor még Etelköz volt a magyarok hazája) Álmos vajdához; de mivel a vajda nem volt honn, fia fogadta a küldöttet, ki megvető lenézéssel, úgy félvállról szólott a vajdafivel. Mire a felbőszült, haragos környezet ezen örmény szavakban tört

ki: „Ár phád (*am phuu*, végy elő fát [végy fanyelű dárdát = ragadj fegyvert, nyulj fegyverhez])... és bánj el a pimaszszal úgy Isten igazában!?... Azt, hogy a fitymálgó szárazon el nem vitte, mondanunk sem kell. A hagyomány a két örmény szó összeírásából (Árphád) származtatja az Árpád nevet. „Si non e vero, e ben trovato“.

* * *

„Hazát Árpád szerzett a magyarnak. Félelmissé a magyar nevet Zsolt és Taksony hadai tették. A monarkiót Géza alapította meg és ő fogadta be a kereszténységet is. De azért ezen a földön még nem volt egységes ország, hanem csak törzs-szállások, nem volt keresztény magyar királyság, hanem csak féken tartott pogány nép, egy hatalmas fővajda parancsa alatt, melynek körében járnak a térítők, de nincs még keresztény erkölcs. Csak Géza fia, a szent király, István alkotta meg és szervezte a magyar államot.“ (L. „Budapesti Hírlap“ 1904. aug. 20, 230. számában „Szent-István-napja“ című vezércikkét).

AZ ORIENTALISTÁK NEMZETKÖZI KONGRESSZUSA ALGIRBAN.

A keleti tanulmányokkal foglalkozó tudósok az idén Algirban tartották XIV. nemzetközi kongresszusukat. Bizony szerettem volna oda elmenni. De én nem közpénzen, hanem a magam költségén szoktam résztvenni a külföldi tudományos gyűléseken. Az algiri kongresszus költségei mintegy 1500 koronára voltak kiszámítva. Ennyi pénzem nem volt. Hát sajnos, itthon kellett maradnom. És csak az örmény múzeumra vonatkozó memorandumot küldöttem el a kongresszusra, ami már említve volt az „Armenia“ júniusi füzetében.

A kongresszusi iratok és szóbeli közlések alapján röviden összefoglalom azt, a mi hazánkat és az örményeket közelebbről érdekli. Ha megjelentek a kongresszus tárgyalásai, részletesen fogom ismertetni azokat.

A rendezéssel általában nem voltak nagyon megelégedve. A tudományos előadások nagyrésze ugyan értékes volt. A bálók és bankettek pedig jól sikerültek. De az iroda nem volt jól szervezve, az osztályok beosztása nem volt elég helyes, a naplók rendetlenül jelentek meg, a kirándulások és utazások nagyon drágák voltak és nem feleltek meg tüzetesen a programnak.

A kongresszus tiszteletbeli elnöke Oszkár svéd és norvég király volt (ma már csak svéd), a védnöke Rajner főherceg, Ő császári és királyi Fensége. A hivatalos tagjegyzéket talán a hirhedt Tissot szerkesztette, a ki hazánkat tudvalevőleg mint cigányországot fedezte fel honfitársai előtt. A Magyarországra vonatkozó adatok valóságos közjogi botrányok. Szinte hihetetlen, hogy előkelő tudósok gyűlésének hivatalos közleményeiben ilyen tudatlanságok forduljanak elő. Minden ilyen alkalommal kitűnik, hogy a külföld felfogásában, még a tudósok körében is, hazánk mint Ausztria tartománya szerepel s hogy közös diplomacziánk mennyire nem képviseli Magyarországot. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy az osztrák császári kormány küldött hivatalos képviselőt a kongresszusra és küldött minden ország, még Montenegro is, csak Magyarország nem. Az intézetek hivatalos képviselőinek felsorolásánál „Autriche-Hongrie“ együtt szerepel és e rovatban van ez a csodabogár: Ministère de l'Instruction publique imperial et royal d' Autriche-Hongrie = Ausztria Magyarország császári és királyi közoktatási miniszteriuma. Mint kiküldött két osztrák tanár szerepel. Ott van még Goldziher tanár, mint a budapesti királyi tudományos akadémia kiküldöttje. Ez az intézet egyszerűen nem létezik. Mahler dr. (meglepő kivételképen helyesen) mint a Magyar Nemzeti Múzeumnak s a budapesti egyetem bölcsészeti karának kiküldöttje van megemlítve. Az egyes résztvevők országokként vannak felsorolva. Ausztria-Magyarország itt ismét

együtt van. A már említett két magyaron kívül még Bacher tanár és felesége és Mahler tanár felesége van megnevezve. Megjegyzendő azonban, hogy hazánkból ez alkalommal csak a Mahler pár jelent meg, míg pl. Németországot száznál jóval többen képviselték. Hol vannak ilyenkor a mi orientalistáink? a keletázsiai magyar bizottság vezérférfiai? Bizony nem csoda, ha Magyarország csak egy fikció a külföldiek felfogásában!

Az említetteken kívül a mintegy 800-ra menő névsorban keveset találunk olyat, a ki személyesen érdekel minket. Megemlítjük Stein Aurél hazánk fiát, az angol-indiai Pesaverből és még talán Donner Ottó tanárt Helsingforsból. Örményt egyetlen egyet találtam a névsorban: Árákelián H. örmény publicistát Tiflisből.

A bejelentett előadások közt is kevés a minket érdeklő. Árákelián két előadást tartott az első osztályban (India, áriai nyelvek): a jelenlegi géberekről Perzsiában és az örmény irodalomról. Mahler Ede dr. a IV. osztályban (Egyiptom stb.) április 19-én tartott nagyérdékű szabad előadást e czimen: A szothisz és a holdadatok a régi egyiptomiaknál. Ugyanezen osztálynak elnöke volt Mahler, a világhírű Hommel pedig alelnöke. Ugyanakkor Mahler levelező tagnak volt jelölve a Magyar Tudományos Akadémiában. De megbukott.

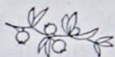
Közbevetve megemlítem, hogy Mahler ez időtájt kapta a budapesti egyetemen a rendkívüli tanári czimet. Mahler már korosabb ember, nevét régóta előnyösön ismeri a nemzetközi tudomány. Itthon pedig a Nemzeti Múzeumnak alárendelt tisztviselője a X. (mondj tizedik) rangosztályban. Goldziher Ignác dr., a sémi philológiának talán az egész világon legelső tudósa, aki már 33 éve tanít ugyanazon egyetemen, csak most lett tényleg nyilvános, rendes tanár. Kautz azt fejtegette a M. T. Akadémia idei nagygyűlésén, hogy nálunk nincs tudomány és nem becsülik a tudományt. És volt erre nagy felháborodás azok közt, a kiket napi lapjaink már rég kineveztek hazánk nagy tudósainak.

Az örmény múzeumra vonatkozó memorandumot április 22-én, kissé sajtóságosan a III. osztályban (muzulman nyelvek) de Goeje I. leydeni tanár, régi jóakaróm

elnöklete alatt terjesztette elé Montet alelnök. Az előterjesztést örömmel fogadták, kifejezték rokonszenvöket és egyhangúlag elhatározták, hogy a kongresszus erkölcsi súlyával támogatni fogja a fontos ügyet. A memorandum a kongresszus tárgyalásai közt fog megjelenni.

Az orientalisták legközelebbi kongresszusa 1908-ban lesz Kopenhágában, az azután következő talán Budapesten lesz. Ezen talán több magyar orientalista fog résztvenni, mint Algirban.

HERRMANN ANTAL.

ÖRMÉNY LEVELEK GYŰJTÉSE.

Általános kulturatörténeti szempontból sem közömbös az örménység fokozatos elmagyarosodásának azokat a jelenségeit tenni vizsgálódás tárgyává, a melyek az örmény levelezésnek napjainkig fenmaradt, sőt még szorványosan ma is tényleg gyakorolt nyomaihoz vezetnek.

Miután az „Örmény Múzeum Egyesület“ minden örmény irányú kutatásra ki fogja terjeszteni működését, ennél fogva felhívjuk figyelmét az örmény levelek megindítandó gyűjtésére is.

Tekintet nélkül azok tartalmára, kérjük az egyes családok kebelében kegyelettel megőrizett úgynevezett családi, illetve magán levéltárakat azaz leveles ládákat, írásokat, okmányokat és könyveket, följegyzéseket, füzeteket, de főként az örmény leveleket mielőbb összegyűjteni.

Mennyi sok családtörténeti adat pusztulhatott el eddig az elkallódott örmény levelekkel együtt, melyek közé akárhányszor történeti becsü kéziratok, leszármazási családfák, a régi kereskedők és czéhek életére vonatkozó hiteles jegyzetek és így ma már föl se található fontos adatok kerülhettek és semmisülhettek meg.

Mint kuriozumot említjük meg egy Kolozsvárt élő szamosújvári származású szegény örmény asszonynak

Szamosújvárt lakó testvéreivel váltott és még ma is váltani szokott örmény leveleit, melyeknek az a lefőbb sajátsága, hogy állítólag örmény betűkkel, de magyar nyelven iratnak. Egy az ügy iránt érdeklődő minden egyes levélért megfelelő díjat ígért az illetőnek, de vagy álszeméreből, vagy mert a levelek nem éppen díszes kinézésűek lehetek: egyetlen egyre se lehetett maig szert tenni. Már pedig ez a jelenség az örmény-magyar lélek átmeneti fejlődésének a legcsattanósabb bizonyítéka. — Az örmény levelek gyűjtése az örmény-magyar kiejtés, illetve az erdélyi örmény kifejezések, azaz tájszólás még mindig meg nem irt törvényeinek és alakulásának is sok körülményét világíthatná meg. Ennélfogva kérjük mindazokat, kik segítségünkre kívánnak lenni, hogy a padlásokon, pinczékben, kamarákban vagy egyebütt ládáknál heverő régi családi iratokat és a legújabb keletű örmény leveleket az Örmény Múzeum-Egyesület részére beküldeni sziveskedjenek.

Hiszen nap-nap után számos példa mutatja, hogy az értéktelennek tartott irások között nem ritkán becses nyomtatványokat, rajzokat, térképeket, színnyomatokat, czimereket, képeket, metszeteket, fesményeket, pecséteket, száraz bélyeglenyomatokat, sőt hírneves egyének kéziratait illetve névalírásait fedezték fel.

Az Ö. M. E. tisztikara és választmánya 125 tagot számlál az ország minden részéből. Ebből esik Szamosújvárra 34, Kolozsvárra 19, Erzsébetvárosra 8, Gyergyószentmiklóásra és Marosvásárhelyre 5—5, Brassóra 4, Désre 3, Szépviz, Csikszereda, S.-szentgyörgy, Torda, Nagyiklód 2—2, Gyulafehérvár, Esztény, Moson, Déva, Nagyszeben, Besztercze, Sz.-Udvarhely, Apahida 1—1 taggal van képviselve vagyis Erdély 96 egyénnel szerepel, míg a Királyhágón innenről Budapestre esik 17, továbbá Temesvár, Seprős, T.-Süly, M.-Kovácsháza, Versecz, M.-Sziget, M.-Óvár, Arad, Sopron, Ujvidék, Békés, Beodra 1—1 tagot számlálnak, tehát az anyaország 29 egyénnel van képviselve.

Ez a kis statisztika is a mellett szól, hogy az egész hazai örménység joggal tekinthető az Ö. M. E.-t sajátjá-

nak, mely hivatva van, hogy szervezendő muzeuma révén egyúttal közös archivuma legyen az összes magyar-örmény családok minden tárgyi írott emlékének, illetve magán és testületi levéltárainak.

Már most nem nehéz elképzelni az örmény magán- és hivatalos iratok gazdag anyagából dátumszerűleg összeállítandó szemléltető gyűjtemény kulturtörténeti értékét. A legrégebb időktől kezdve, a mikor a helyi világi és egyházi örményhatóságok még ősapáik nyelvén keresték meg az ügyfeleket, kronológiai rendben lehetne bemutatni az örmény írásnak a család kebelébe való menekülését.

Majd az idők változása a keleti írásjegyeket lassanként a családi életből is kiszorítva, érdekesen lehetne azt a folyamatot is érzékelhetőleg feltüntetni, a midőn az örmény nyelvű és írásjegyű, majd esetleg az örmény betűkkel írott, de magyar szövegű levelek napjainkig még küzdöttek a létért, míg nem teljesen elvesztik ellenálló erejüket és végső menedékük az örmény kath. elemi iskola és a főgimnázium lesz, hol az örmény abc-t írásban és szóban az örmény gyermekek még ma is tanulják. (Bár a nyelvtan mellett az irodalmat is tanulnák?) Ennek ápolása érdekes kulturtörténeti maradványa a leszármazás iránt való kegyeletnek, mely nemcsak tiszteletet érdemel, de nemes kötelesség is. Hát még ha olyan módszer állapíttatnék meg a keleti nyelvkereskedelmi szempontból is fontos gyakorlati elsajátításának az érdekében, hogy az armenisztika műveléséhez megkívántató alapföltételek kedvet adhatnának az ifjabb nemzedéknek a további tudományos kutatásokra: akkor bizonyára fényt derítene az a szamosújvári örmény kath. algimnázium jogutódjára, a szamosújvári állami főgimnáziumra, hazánk ez egyik legjobban vezetett állami középiskolájára is. És pedig azért, mert a hagyományok ápolását örökölve, ez a kulturintézmény a leghivatottabb, hogy az örmény nyelv és irodalom ápolása révén elvállalt kötelezettséget a magyar közművelődés és tudomány javára gyümölcsöztesse.

És itt megemlítjük, hogy az örmény tárgyak és levelek gyűjtésében az ifjúságra is számítunk, hiszen pl. a

helzingforszi finn néprajzi muzeumot úgyszólván a diákság gyűjtötte össze szünidei utazgatásai alatt.

Még egyszer felhívjuk tehát az érdeklődők figyelmét az örmény irások és levelek gyűjtésére s kérjük azokat beszolgáltatni az Ö. M. E. számára. Azonban ne csupán az örmény nyelvű, hanem egyáltalában az örményektől származó és általuk írott magyar vagy más szövegű régi levelekre is terjeszszük ki figyelmünket.

Hiszen egyik munkámban (A hazai örménység jövője*), melyre a „Magyar Nyelvőr“ című előkelő szakfolyóirat is nem egy ízben hivatkozott, már 1896-ban megírtam, hogy a kik örmény anyanyelvük mellett csak később tanultak meg magyarul, maiglan is egy sajtáságos, de bizonyos rendszerességgel kifejlődött érdekes örményes kiejtést őriztek meg és úgynevezett örményes magyarsággal beszélnek, mely eredeti dialektus ma már hovatovább kivesző félben lévén: nyelvészeink részéről az eddigénél több figyelemben is részesülhetne.

Ámde tovább megyek, mert nemcsak a ki örmény anyanyelvű, (most az ilyen bizony, az öregek kihalásával egyre ritkább lesz), de az azok családi vagy üzleti környezetében élő ifjabb nemzedék nem egy tagjára is ragad valami az örményes kiejtés, hanghordozás, vagy sajtáságos örmény gondolkozás rudimentumaiból s így a mondatalkotás, a sórrend, egyes átvett szavak és sokszor szolgálisan az örményből átfordított vagy gyökerében örmény eredetű, avagy románnal, törökkel kevert kifejezések itt-ott bizony még ma sem tartoznak a ritkaságok közé. Az intim családi élet megszokott és apáról-fiúra maradt eredeti szókincsének érdekes tárháza a Bányai Elemér dr. „Örmény anekdotáinak“ két megjelent és tán kétannyi kéziratban maradt kötetének a gyűjteménye.

De érdemes volna a néhai Törös Tivadartól kezdeményezett örmény kalendáriumnak a folytatását valamely

---

*) Ezt a könyvet nevezte egy kritikus a hazafias armenizmus kis kátéjának. Szerk.

formában éppen az Örmény Múzeum-Egyesület első évkönyve gyanánt — miután az „Armenia“ az új tagok számára folyó évre a maga egészében úgy se küldhető meg¹⁾ — kiadni. Ebben össze lehetne gyűjteni az Afgánistán Vártán-féle humoros, de dialektikai szempontból becses örményes-magyarságú leveleknek a második, még ki nem adott sorozatát.

Ebben a kiadványban az „Örmény Múzeum“ eszméjének és keresztülvitelének a történeti előzményein és jelen állapotának az ismertetésén kívül a Bányai E. kéziratban maradt örmény adoma gyűjteménye, a dialektikus költészet, az Ö. M. E. alapszabályai stb. szépen helyet foglalhatnak. De hogy visszatérjek tárgyamra, az örmény levelek gyűjtése tán még most is sok olyan anyagot mentene meg a végső elpusztulástól, mely világot vehet az erdélyi örmény tájszólás sajátágaira. Hiszen az „verba volant, scripta manent“ közmondás alapján a legintimebb, legfesztelenebb kifejezéseket a levelek szokták megőrizni s így csak azt lehet sajnálni, ha a XII-ik órán túl most megindítandó kutatás sovány aratást eredményezne.

De hát jobb későn, mint soha, miért is az egyéb tetszetősebb tárgyi gyűjtés mellett kezdje meg az Ö. M. E. azonnal az örmény levelek egybegyűjtését, tekintet nélkül arra, hogy azokat ki írta.

Csupán az legyen az irányadó:

1. hogy örmény nyelvű,
2. hogy örmény tárgyú azaz tartalmú,
3. hogy örmény egyéntől akármilyen nyelven írott vagy tollba mondott legyen,
4. hogy akármilyen nyelvű legyen az örmény érdekű rávonatkozó (nem örmény egyéntől is származó) válasz.

Ezzel azt hiszem kimerítettem a kérdést és ajánlom az Ö. M. E. figyelmébe.

M. GY.

¹⁾ Megküldhető. Szerk.

ÖRMÉNY TÉMÁK AZ ORIENTALISTÁK HAMBURGI KONGRESZSZUSÁN.

— Dr. Hermann Antaltól. —

III.

Lehmann C. F. Indítványok az élő örmény dialektusok gyűjtése érdekében.

Örményországnak kantonális tagosultságánál fogva nagy az örmény tájszólások száma. Rendszeres felvételök nem jár legyőzhetetlen akadályokkal; mert az örményeknek van elég szóhagyományuk, vannak jó elbeszélők, van értekők az ilyen dolgok iránt.

De Örményországban, különösen némely félreeső körületben, a biztonsági viszonyok most olyan kedvezőtlenek, hogy nincs kilátás arra, hogy rendszeres eredményes tanulmányutakat lehessen tenni egyes fontos helyeken való hosszabb tartózkodással.

Nagy veszélylyel járna a kutatókra a kutatás. De nagy veszélylyel jár a halogatás is a tudományra nézve. Az irtó öldöklés megtizedelte az örményeket. Erről vér-fogyasztó hírek érkeztek Európába. És mégis inkább azt lehet feltenni, hogy a tudositások maradtak el a valóság mögött, mint azt, hogy azok túlzottak. Az irtó harc kisebb mértékben szüntelenül tovább folyik. Sok vidéken az örmények irgalmatlanul ki vannak szolgáltatva a kurdok gyilkos embertelenségének.

A kik e helyeken életben maradnak, azoknak egy része az iszlámra kénytelen áttérni; ezzel természetesen szintén nagy csorbát szenved nemzeti jellegök.

Karöltve jár ezzel a telepedési viszonyok eltolódása. A legújabb időkig tisztán örmény lakosságú Örmények-völgyében (Hájocz-h-czhor) a Chosbab közép folyásánál, a Vántótól délkeletre, az utolsó évtizedben sok kurd telepedett meg.

De az amerikai missziók is, a kik rendkívül nehéz viszonyok között annyi jót tesznek, a megölt örmények árváinak felnevelésében és kenyeret adván az örményeknek, talán tudtokon és akaratokon kívül olyan hatást gyakorolnak, a mely nem kedvező az örmény tájsajátságoknak. Az általunk használt bibliafordítás, nyugoti, konstantiná-

poli tájszóláson alapul. Ezt a nyelvet tanálják meg a misszionáriusok is ebben is azonban, mint az angol nyelvek általában, átlag kevés felfogó és alkalmazkodó képességet mutatnak a hangbeli sajátságok iránt. Ez aztán nyelvrontó hatással van a missziók fi- és nőtanulóira, a kik hazájukba térve, példájukkal és gyakran mint tanítók is ez irányban hatnak tovább, sőt ez megvesztegeti a missziókban mint segítők működő felnőtt mindkét nembeli örmények nyelvérzékét.

Ván mellékén az előadó öt hónapig tartózkodott és aránylag elég bő alkalmat talált megfigyelésekre. Az itteni nyelvjárás hangállományában még jelenleg is erősen hajlik a keleti örmény nyelv felé, különösen régies grammatikai alakok megőrzésében még jellegzetesebbek a Vántól délre eső tájszólások (Nordûr, Satag és Mökk's). Az összefüggő beszéd tanulmányozására különösen alkalmasok volnának azok az elbeszélések, a melyek a keleti Tigris felett nem merne Satagtól levő Gajet nevű falunak, az örmény Abderránok vagyis Mucsánok lakóiról járnak szájról-szájra; de nem szabad elhanyagolni a legnyugotiabb európai örmény szigeteket sem. Nagyon sok érdekes és tanulságos elem van azoknak az örményeknek a nyelvében és életében is, a kik mintegy visszafelé is t. i. Ázsiából Európába megtették az örménység útját s ha a legkeletibb örményeket vad barbárok öldöklései pusztítják, a legnyugotiabbak viszont nemeslelkű, humanus, mívelt, rokonszenves nemzetek kebelébe olvadnak. Így is, úgy is csak elvész az örmény ethnikum, elenyészik az örmény hagyomány. S ha a történelem rohanó folyamata nem engedi, hogy ezeket megmentsék az életnek, legalább mentsek meg a tudomány számára.

Az erdélyi örményekre, a nyugoti örménységnek e leginkább számottevő töredékére nézve e nagyjelentőségű kulturfeladatra Örmény Múzeumunk van hivatva. De kezdeményezhet ez olyan eszméket is, melyek nagy kibatással lehetnek a világ örménységét illetőleg és melyeket a lakók magok is készségesen elmondhatnak. Dr. Raynolds urat, a váni misszió nagyérdemű vezetőjét, a mely misszióban mind az említett vidékekről vannak fiúk és leányok, egészen

meglepte az én fejtegetésem, hogy e tájszólásoknak az ő sztambuli nyelvjárásától való eltérései egészen jogosultak.

Ez idő szerint lehetetlen volna, a törökországi Armeniában rendszeres dialektológiai tanulmányokat folytatni. De ezeket némileg pótolni lehetne. Miszák úr, félig rokkant férfi, most tanító a váni misszióban, ezelőtt a Vántó körül több vidéken tanítoskodott, elsajátította a tájszólási sajátságokat és a mondások s elbeszélések gyűjtése iránt is érdeklődött, az előadó előtt hajlandónak nyilatkozott arra, hogy csekély díjazás fejében tájszólási fejtegetéseket csinál új örmény fordításra, és ezekből még mutatóványokat is adott. Aránylag igen csekély anyagi eszközökkel el lehetne végeztetni e fontos munkát.

Az amerikai missziók és a rökonczélú német intézetek élénk eszű és értékes tájszólási anyagot szerezhethet az armenista. Az előadónak, a ki kutató útjában meglehetősen elsajátította a nyugoti örmény nyelvet Vánban, téli estéken kedvező tapasztalatai voltak ez irányban. Az örmény tanítók is közreműködhetnének ebben. Az ő érdeklődőket könnyen fel is lehet kelteni minden iránt, a mi nemzetök sorsát és történetét illeti.

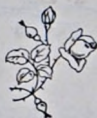
Fink F. N. hajlandónak nyilatkozik arra, hogy Miszák úr feljegyzéseit (és hasoló közleményeket) kiadja az általa szerkesztett „Armenische Zeitschrift“-ban, alkalmas átírással; nyomtatott ivenként 50 márka tiszteletdíjat fizet. Lehmann úr és az egész osztály is ezt a módozatot tartja a legjobb megoldásnak.

Lehmann úr, a ki az örmény őstörténet egyik legavatottabb buvára, s a kivel e sorok írója több kongresszuson beszélt tanulmányairól, ez előadásával érdemet szerzett az armeniológia körül. De indítványa nagyon egyoldalú és e fontos kérdésnek csak egy részletére vonatkozik. Néhány megjegyzést kockáztatunk a témának általánosabb szempontból való tekintetére nézve.

Az örmények őstörténetében még sok a kideríteni való. A mint az örmény nyelvnek az összehasonlító nyelvtudományba való bevonása nem örmény eredetű tudósoktól indult ki, úgy az örmény őstörténetnek radikális kritikai irányait is nem örmény származású kutatók kez-

deményezték, a kiket nem veszélyezett semmi körülmény. De ezek még sem tudnak úgy belemélyedni az élő örmény nyelv sajátágaiba, mint az örmény anyanyelvű buvárok. Pedig az élő népnyelv a legfontosabb történeti dokumentum; csak az összes örmény dialektusok kimerítő s a beható ismeretéből derülhet biztos világosság az örmény nép őshazájára, eredetére, alakulására, vándorlásaira, keveredésére, érintkezéseire, sorsára, tehát egész történetére.

Sürgös szükség volna az összes örmény tájszólások rendszeres és módszeres tanulmányozására, elébb azonban természetesen gyűjtésére. De ez nem első sorban európai tudósok feladata. Erre a célra egyesülni kellene magának az egész örménységnek. Az örmény tudományos intézetek és hatóságok, egyházak és zárdák, szerkesztőségek és egyesületek szövetkezzenek e munkára. Az örmény papok és tanítók, az intelligencia s az egész világ örményei bizonyára szívesen és lelkesen közreműködnének ebben a kiválóan nemzeti fontosságú ügyben. Nagylelkű pártfogók remélhetőleg hamar összeadnák a nem épen csekély költséget. A munkatervet azonban legjobb, ha a modern nyugati armenisták készítik el. Ezekre hárulna a végleges tudományos rendszerezés is.

ÖRMÉNY LAPOK SZEMLÉJE.

- Anyám, hol van atyám?
- Fiam...
- Hol van, miért nem jön haza?
- Édesem...
- Hozd elő atyámat, add ki atyámat.
- Atyád... meghalt...
- Meghalt?... Miért halt meg anyám?
- Harczott gyermekem, a nemzetért halt el.

— Oh anyám, miért sírsz? Hát nem fog többé haza jönni atyám?

— Nem lelkem!

— És minket magunkra hagyott? Hol van most?

— Isten mellett.

— Ne sirj anyám, jer menjünk Istenhez... Ha atyám nem jön hozzánk, menjünk mi ő hozzája. Oh hogyan fog atyám örvideni.

A gyászba öltözött nő erre zokogni kezdett, könnyei záporként hullottak és erősen melléhez szoritotta a gyermeket. A gyermek fejét anyja ölébe temette. Az anya még mindig sirt. Erre a gyermek szemei is megteltek könnyel. Még meg se száradt a könny arczán, midőn ártatlan mosolyal így szólott:

— Menjünk anyám, atyám nagyon fog örülni...

»HÁJRENIKH«

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az örmények, mint az erdélyi magyar közművelődés tényezői. Ezen a czimen akart Herrmann Antal tanár előadást bejelenteni az Emke erzsébetvárosi közgyűlésén. A hely és az idő nagyon alkalmas lett volna ezen érdekes téma fejtegetésére. És bizonynyal az egyén is. De a már megállapított tárgysorozat zsufoltsága lehetetlené tette ezen új pont utólagos felvételét.

A magyarországi örményekről és a szamosújvári örmény múzeumról fog Herrmann Antal előadást tartani augusztus végén Salzburgban, a hol a berlini, müncheni és bécsi anthropologiai társaságok közös nagy-gyűlése lesz. Herrmann tanár mind a három előkelő tudós társulatnak régóta tiszteletbeli levelező tagja.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

A magyar kormány köszönő irata. Calice báró, a konstantinápolyi osztrák-magyar konzul május 10-én küldötte át a konstantinápolyi örmény patriarkhatushoz a magyar kormány iratát, melyben köszönetet mond kormányunk az örmény nemzetnek azon gondoskodásért, melyben részesültek Thököli Imrének Nikomédiában, az örmény temetőben elhantolt és rég óta ott pihent esontjai. Együttal azon szolgálatkészség viszonzásául, melyet az örmények az exhumálás alkalmával tanúsítottak, Magyarország a nikomédiai örmény egyháznak és iskolának 6000 korona ajándékot küldött.

Régi örmény kéziratok. Kutat a napokban az aleppoi örmény egyház lelkésze az örmény templom kincstárában... és egy régi ládában hetven darab régi (mintegy 400—500 éves) kéziraatra és egyházi könyvekre akadt. Van intézkedés téve arról, hogy ezen kéziratok és könyvek tartalma nyilvánosságra hozassék...

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

A legmagasabb emberi lakás. Az ember legmagasabb lakóhelye a világon Tibetben van és ez a Lájni nevű budhista zárda, mely a tenger színe fölött 17.000 lábnyi magasan fekszik.

A pásztor hőmérője. A juh hátán levő szőr a pásztornak hőmérője. Minél inkább göndörödik a szőr, annál jobb lesz az idő...

Egy igen nagy óra. A Szent-Luiz-i világkiállításon ki volt állítva egy óra, melynek nagy mutatója 60 láb hosszú volt.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Örmények Egyiptomban. Azon jelentékeny örmények közül, kik Egyiptomban laknak, meghalt Záhreh bei Szévázli, ki smyrnai eredetű volt és itt a Lamber Rali kereskedőház azon ágának volt főnöke, mely köszénnel kereskedett. Szévázli nemcsak az örmények, hanem az idegenek előtt is nagy tiszteletben állott: elnyerte a bej-i fokozatot is. Nemzetfeleinek jelentős szolgálatokat tett, 46 évet élt: hirtelen halt el. A sírnál tisztelői közül Theleán és Lamper francia és Piurád pedig örmény nyelvű bucsúztatot mondott.

Khánáneán Dániel alapítványa. A Lázareán-féle örmény akadémia a napokban határozott a Khánánián-alapítvány tárgyában. A pályatétel ez volt: „Adassék elő az örmény betűk feltalálásának története.“ A pályatételre két pályamunka érkezett. Egyiket az is-

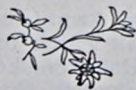
mert nyelvtudós: Ádsáreán Mègèrdicsh írta; a másikat dr. Marquart, a leideni (Hollandia) egyetem tanára írta. A bizottság Cháltheán Gergely indítványára a 800 rubelből (2150 korona) álló pályadíjat a pályázók között egyenlő arányban osztotta ki. . . .

Örmény tanulók Konstantinápolyban. Azon örmény ajkú tanulók, kik 1904—1905. tanévben jártak Konstantinápoly örmény iskoláiban, száma 5766; tehát az idén 200-zal több járt, mint tavál. Ezek közül 2620 a kisdud óvodában járt, a többiek a népiskolák növendékei voltak. A konstantinápolyi örmény iskolákban 189 férfi tanító és 115 nőtanító tanított.

A Vártán féle vértanúság emlékének 1454-ik évfordulóját az idén márczius 8-án ülték meg a keleti örmények — mindeütt. Az egyházi ünnepély, melyet a nemzeti vértanú emlékére rendeztek Marseilleben, az örmény templomban vette kezdetét. Mántáguni János örmény pap mondotta a misét. Ez a fényes látogatott ünnepély eltartott 10—12 óráig. . . .

Az osztrák-magyar konzul, báró Calice egyik tolmácsát levéllel küldötte el a konstantinápolyi nem-egyesült örmény patriarchához, melyben a konzul kormánya nevében köszönetet mond az örményeknek azon szolgálatokért, melyeket tettek ezek akkor, midőn Rákóczi fejedelem és társainak (Thököli, Nikodemia) hamvait az örmény temetőből kiásták (exhumálták). A tolmács ezen alkalommal Melikhián Mègèrdicsh vezetése mellett meglátogatta az örmény anyagyházat. . . .

Status-gyűlés. A múlt év őszi napjaiban Kolozsvárott tartott róm. kath. status-gyűlés üléseiben a következő örmény eredetű tagok vettek részt: 1. Egyháziak: Bárány Lukács, Csiki János, dr. Fehér Gerő, Fehér Manó; 2. Világiak: Dániel Ferencz, Fehér Sándor, Kábdebó Ferencz dr., Lázár János, Mály István dr., Merza Lajos, Simay Gergely, Urmánczi János, Zachariás János. dr.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „AURORA” könyvnyomdája.

== SZAMOSUJVÁRI HIRADÓ. ==

— Körünkben járt nagytekintélyű, tudós országgyűlési képviselőnk: Dániel László. Megválasztása óta most jött falaink közé első ízben. A vasúti indóháznál Tódorfi Lukács polgármester üdvözlő beszéddel fogadta, mire szeretett képviselőnk, ki az iparos kör felkérésére jött szeretett választói közé, igen talpraesett választ adott. Az idő rövidege miatt látogatásokat nem tehetett. Megjelent iparos kör által rendezett nyári mulatságon („junialis”); jegyét száz koronával váltotta meg. Megígérte, hogy mihelyt teheti családjával együtt több időre eljön körünkbe...

— Június hó 3-án a helybeli állami főgymnasium tanári kara, és a tanuló ifjúság ünnepet ült: megünnepelte szeretett igazgatójának, dr. Mártonfi Lajosnak tanárrá történt megválasztásának 25. éves emléknapiját. Tíz óraker a tanárok, a tanulók, az érdeklődő szülők, jó barátok ismerősök... össze voltak gyűlve a gymnasium tornatermében. Az ifjúság énekkara már fel volt állítva, midőn Dömötör János tanár felment az emelvényre és szép szavakkal elmondotta a szokatlan nap nagy jelentőségét. Azután egy háromtagú bizottság (Dömötör János, dr. Papp Gusztáv, Schwimmer), ment ünnepelthez, hogy őt meghívja az ünnepélyre. Dr. Mártonfi éppen készülöben volt, hogy felmenjen órájára, mert ő az ünnepeltesről mit sem tudott. Nem ment tehát a tanterembe, hanem a bizottság társaságában a tornaterembe jött. Az ifjúság énekkara a belépés perczenetében egy alkalmi „Éljen sokáig” kezdetű dallal üdvözölte. Azután Dömötör Jánosnak, ki a tanárok nevében szólott, igen szép, hatással előadott, talpraesett beszéde következett. Most dr. Papp Gusztáv városi tanácsnok ajkai szólaltak meg, ki a volt tanítványok nevében üdvözölte volt szeretett jó tanárát. Végre a jelenlegi tanítványok képviselője Schwimmer ment fel az emelvényre, hogy köszönetet mondjon azon szeretetért, gondoskodásért..., melyben őket évek óta részesíti. Erre ünnepelt igazgatónak ajkai nyílnak meg szólásra: meghatottan, de azért igen szépen beszélt. A hallgatóság közül nem egykettő törült könnyű szeméiről különösen akkor, midőn hálás szívvel köszönte meg a jóságos Égnek az a kegyét, mely őt eddig avval a 25 évvel megajándékozta, melyeket a tanárság fárasztó műköriében töltött... A fényes ünnepélyt az ifjúságnak, igen jól előadott énekdarabja zárta be. Sokan szoritottak kezét ünnepelttel, azután a hallgatóság nagy része eltávozott, a többi betért az igazgatói lakba, hogy ott külön is jó kívánságaiknak kifejezést adjanak... Estve közös vacsorára gyűlt össze a tanári kar, a városi tiszviselői testület nagy része és többen a jóbarátok, ismerősök és tisztelők közül a „Korona”-szálló kerthelyiségébe. A pohárköszöntők sorát Tódorfi Lukács polgármester nyitotta meg sikerült felköszöntőjével; azután

vége-hossza nem volt a sok szép üdvözlőnek. A hallgatóság és néző közönség között nők is voltak, kikkel a társaság fiatalabb tagjai tánczra penderültek...

— Egy igen csinos menyekzői ünnepélyláltunk jún. 27-én az örmény kath. plebániái templomban, a mikor dr. O s z t i á n Olivér szarvaskendi nagybirtokos vezette oltárhoz kedves, eszes, művelt, jó menyasszonyát: László Tildát, özv. László Lajosné szép leányát. Az ünnepély igen fényes volt; nagyon sokan voltak a meghívottak, még többen az érdeklődők, a kíváncsiak. Isten áldása kísérje szép frigyöket.

— Egy derék, tehetséges munkatársunkat ragadta ki az élők sorából a kérélhetlen halál A gyászestéről a szomerü család a következő gyászjelentést adta ki: Alólirottak a magok, a közeli és távoli rokonok nevében a szív legmélyebb fájdalomával tudatják, hogy dr. Esztegár László magyar nemzeti múzeumi könyvtárör életének 34-ik évében hosszás szenvedés után Abbáziában június hó 3-án délelőtt 11 órakor megszűnt élni. Hült teteme haza szállittatik és édes anyja mellé fog az örmény kath. szertartás szerint jún. 8-án délelőtt 10 1/2 órakor eltemettetni; lelke üdvéért az engesztelő szent mise-áldozat jún. hó 9-én reggel 8 órakor fog a főtéri templomban az egek Urának bemutatatni. Nyugodjék csendesesen és legyen könnyü a föld porai fölött! Szamosújvárt, 1905. június 5. Esztegár László és neje Bányai Anna mint szülök. Esztegár Ernő, Esztegár Berta, Esztegár Trézsa férj. Benel Antalné, Esztegár Jenő, mint testvérjei. Özv. Bányai Tódorné szül. Hollósy Terézia mint nagyanyja. Benel Antal mint sógora. — A Nemzeti Múzeum pedig ezt a jelentést tette közzé: A „Magyar Nemzeti Múzeum“ tisztviselői mélyen megindulva jelentik, hogy felejthetlen kartársuk dr. Esztegár László hosszabb szenvedés után, jún. 3-án. délelőtt 11 órakor Abbáziában elhunyt. A „Magyar Nemzeti Múzeum“ kiváló tisztviselőjének emlékét a kartársi kegyelet hiven fogja megőrizni. Kelt Budapest, 1904. évi június hó 3-án. A holt-testét Szamosújvárt egyenesen a Szent-Ferenczrendiek templomába vitték, hogy atyúl öcsese: Esztegár Gergely lelkéért szent-miséét mondott, azután künn a templom előtt Sebestyén Gyula a „Magyar Nemzeti Múzeum“ főtítkára mondott nagyon sikerült beszédet. A temetőben dr. Gopesa László kultuszminiszteri osztálytanácsos mondott egy nagyon szép bácsúztatót...

— Városunk derék, eszes szolgabirája: Benel Antal a napokban vezette oltárhoz Esztegár László ügyvéd és Bányai Anna kedves, művelt leányát: Trézsat. — Bocsánczi János a szamosújvári kereskedelmi bank könyvvezetője Óbesenyőről hozott feleséget: Ábkarovics József gyógyszerész bájos leányát, Gizellát vette nőül.

— A magyar kir. földművelésügyi miniszter Hadnagy Imre m. kir. állatorvost Nagy-Sinkről Szamosújvárra helyezte át.